

Summary

Stolitnii A. V. The features of pre-trial investigation of alimoni payments evasion based on information from state executive service of Ukraine. – Article.

The article is about the current problems of pre-trial investigation of evasion of alimony payments for child maintenance based on information from State Executive Service of Ukraine and also avoidance of matter registration without sufficient data about a criminal offense.

Key words: judgment, registration, Unified State Register of pre-trial investigation, beginning of pre-trial investigation, alimony, evasion.

УДК 343.132(477)

О. І. Марочкін

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВУВАННЯ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Системні перетворення українського суспільства, пов'язані з орієнтуванням на європейські цінності, обґрунтовують потребу в реальному дотриманні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Особливо це стосується рішень слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Забезпечення безпеки таких осіб полягає в здійсненні правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я й майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя (ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон)).

Загальні засади забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному правосуддю, розглядалися в працях Л.В. Брусніцина, Л.В. Вавілової, О.О. Зайцева, Є.О. Карякіна, В.Є. Квашиса, Г.П. Мінеєва, О.Р. Михайленка, М.В. Новікової, І.Л. Петрухіна, О.М. Тисен та інших учених. Однак питанням прийняття відповідних процесуальних рішень та їх мотивуванню достатньої уваги не приділялося. Натомість саме вмотивованість таких рішень забезпечує виконання завдань кримінального провадження.

Метою статті є висвітлення особливостей мотивування слідчим рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Зазначене обумовило з'ясування підстав і мотивів прийняття таких рішень, а також їх змісту.

Право на забезпечення безпеки мають, зокрема, такі особи: а) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; б) потерпілий та його представник у кримінальному провадженні; в) підозрюваний, обвинувачений, захисники й законні представники; г) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в справі про

відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; г) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; д) свідок; е) експерт, спеціаліст, перекладач і понятій; є) члени сімей та близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального провадження (ст. 2 Закону). Крім того, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий і представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право на забезпечення безпеки свого майна, житла тощо.

Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим у формі постанови (вимога вмотивованості цієї постанови закріплюється в ч. 2 ст. 22 Закону). Таке рішення приймається слідчим, у провадженні якого знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні яких брали або беруть участь особи, що мають право на забезпечення безпеки. Важливою умовою передбачуваності та правомірності такого процесуального рішення слідчого є його вмотивованість, тобто наведення в ньому належних і достатніх фактичних, правових та етичних мотивів і підстав прийняття. Відповідно, системоутворюючими елементами мотивування процесуальних рішень слідчого поряд із мотивами є також фактичні, правові й етичні підстави прийняття рішення.

Підставою прийняття рішення є зовнішні причини, що спонукають слідчого діяти певним чином та визначають спрямованість такої дії. Це, власне, є тим головним, на чому ґрунтується процесуальне рішення слідчого, чим воно пояснюється й виправдовується. Підставами виступають явища й предмети об'єктивної дійсності, що існують поза свідомістю слідчого та не залежать від його волі. Залежно від причин, що покладені в їх основу, підстави поділяються на фактичні, правові й етичні.

Так, фактичними підставами є дійсні, реальні події, явища та речі матеріального світу, існування й значення яких має відобразитися в матеріалах кримінального провадження шляхом належного процесуального оформлення (закріплення). Фактичними підставами прийняття рішення про забезпечення безпеки є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу й майну осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 20 Закону). Така загроза має пов'язуватися із сумлінною участю цих осіб у певному кримінальному провадженні [2, с. 23]. Відомості про наявність реальної загрози мають встановлюватися слідчим, який приймає рішення про здійснення державного заходу. У теорії кримінального процесу наголошується на наявності безпосередньої загрози безпеці особи. З одного боку, вплив на свідків і потерпілих злочинцями може бути розпочато з дій, які на перший погляд не містять реальної загрози їхній безпеці. За відмови виконати вимоги, які пред'являються, на особу, як правило, здійснюється вплив більш небезпечними засобами примусу, що здатні викликати тяжкі наслідки. З іншого боку, якщо аналізувати норми закону з практичної точки зору, можна зробити висновок, що підставою застосування заходів забезпечення безпеки щодо потерпілого, свідків та інших учасників кримінального судочинства, а також їх близьких осіб доцільно вважати наявність потенційної загрози [3, с. 63]. У зв'язку із цим М.В. Новікова пропонує класифікувати можливі наслідки

посткримінального впливу на дві групи: реальні та уявні. У свою чергу реальні наслідки диференціюються за характером на активні й пасивні (психологічні), невідзначені, передбачувані. За формою виявлення реальні загрози М.В. Новікова поділяє на фізичні та словесні [4, с. 6].

На думку О.О. Зайцева, під час вирішення зазначених питань слідчий має також враховувати характер шкоди, якої може бути завдано, характер вимог, що висуваються злочинцями, а також спосіб, яким передбачається виконати загрозу [2, с. 23–24].

Правові підстави – це певні норми (приписи) закону (насамперед кримінального й кримінально-процесуального), якими повинен керуватися слідчий під час прийняття конкретного рішення. Правовими підставами прийняття слідчим рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, є міжнародно-правові акти, положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема, п. 12 ч. 3 ст. 42, п. 5 ч. 1 ст. 56, п. 7 ч. 3 ст. 64-1, п. 8 ч. 1 ст. 66 тощо, Закону та інших нормативно-правових актів.

Однак для належного мотивування рішення слідчому недостатньо спиратися лише на фактичні й правові підстави його прийняття. Так, у деяких випадках (насамперед мова йде про рішення, які стосуються конституційних прав і свобод осіб) слідчий має справу з моральними, етичними категоріями. Тому етичними підставами прийняття слідчим рішень є сукупність правил поведінки, норм моралі, які панують у суспільстві. У кримінальному процесуальному розумінні такими насамперед є приписи й заборони, що містяться в законі та обмежують можливість свавілля слідчого. Щодо рішення слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, поряд з етичними засадами, сформульованими в КПК України, ідеться також про з'ясування слідчим думки таких осіб щодо можливості й необхідності застосування заходів захисту (у разі їх відмови, згідно із ч. 1 ст. 17 Закону, окремі заходи не застосовуються).

Іншим елементом мотивування рішення про забезпечення безпеки є мотиви його прийняття, викладення яких слідчим у тексті рішення надає йому переконливості та робить зрозумілим для всіх учасників кримінального провадження. Мотиви прийняття рішень – це сукупність міркувань і доводів, за якими слідчий приймає своє рішення та які він наводить на підтвердження правильності власних висновків. Вони є внутрішніми процесами, причинами, що спонукають слідчого діяти певним чином і визначають спрямованість відповідної дії. Мотиви поділяються на фактичні, правові та етичні.

Фактичні мотиви – це судження слідчого з фактичних питань, засновані на правильному розумінні ним об'єктивної дійсності (тобто знанні) та вмінні правильно й обґрунтовано доводити своє знання в рішенні. Фактичними мотивами рішення про забезпечення безпеки є судження слідчого щодо наявності загрози життю, здоров'ю, житлу й майну осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, її реальності та достатності відомостей для прийняття такого рішення.

Правові мотиви – це судження слідчого з питань права, засновані на його правильному розумінні, які відображають правосвідомість слідчого в процесуальних рішеннях. Правовими мотивами рішення про забезпечення безпеки є судження

слідчого щодо норм законодавства, які регулюють питання забезпечення безпеки та підлягають застосуванню в певному кримінальному провадженні.

Етичними мотивами є судження слідчого з питань етики й моральності, засновані на правильному розумінні ним загальнолюдських норм моральності та етичних норм професійної діяльності, які відображають духовні цінності слідчого, його громадянську позицію. Етичними мотивами рішення про забезпечення безпеки є судження слідчого про можливість і необхідність застосування заходів безпеки з урахуванням конкретних їх видів, бажання особи, до якої вони вживаються з огляду на конституційні права й свободи цих осіб.

У підсумку така логічно побудована система підстав і мотивів має зробити наочним висновок слідчого з питань, що підлягають розв'язанню в цьому рішенні. Незважаючи на відсутність чіткого переліку в законі, вважаємо, що в постанові слідчого про забезпечення безпеки особи вирішенню підлягають, зокрема, такі питання:

1) про фактичні обставини кримінального правопорушення, у розслідуванні якого бере участь особа, щодо якої здійснюються заходи забезпечення безпеки;

2) про правову кваліфікацію такого кримінального правопорушення;

3) про приводи для вжиття заходів забезпечення безпеки (заява учасника кримінального провадження, члена його сім'ї або близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; безпосереднє отримання слідчим оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу й майну осіб);

4) про підстави для вжиття заходів забезпечення безпеки (дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу й майну осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні);

5) про відомості про особу, щодо якої здійснюються заходи забезпечення безпеки, та її статус у кримінальному провадженні (зв'язок загрози з участю особи в кримінальному провадженні);

6) про вид заходу забезпечення безпеки (особисту охорону, охорону житла й майна; видачу спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю й прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміну документів та зміну зовнішності; зміну місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд) та час його здійснення з вказівкою необхідних уточнюючих деталей;

7) про неможливість виконання завдань кримінального провадження без здійснення заходів забезпечення безпеки;

8) про орган, на який покладається здійснення заходів безпеки.

У постанові про забезпечення безпеки слідчий щодо кожного із цих питань наводить висновки, які складають основу змістовного наповнення мотивувальної частини цієї постанови.

Стаття 22 Закону встановлює порядок прийняття слідчим рішення про застосування заходів безпеки. Так, отримавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, слідчий зобов'язаний пере-

вірити цю заяву (повідомлення) та в строк не більше трьох діб (а в невідкладних випадках – негайно) прийняти рішення про застосування або про відмову в застосуванні заходів безпеки. Фактично йдеться про певні перевірочні (слідчі) дії, які проводить слідчий із метою встановлення наявності чи відсутності підстав застосування заходів безпеки. Проте порядок проведення слідчим таких дій, а також їх можливий перелік законом не визначаються.

Беззаперечною умовою максимальної дієвості рішення є його своєчасність. Зміст цієї вимоги щодо рішень про заходи безпеки обумовлюється метою таких заходів, яка полягає в превенції посткримінального впливу. Саме на таку мету вказано у Висновках і рекомендаціях наради Спеціальної групи експертів щодо зменшення ризику насильства в системі кримінального правосуддя, у яких зазначено, що ці заходи мають «випереджати небезпеку, а не реагувати на факти нападів або інциденти, що сталися» [1, с. 285]. Про прийняття рішення терміново в письмовій формі повідомляють заявника. Таке рішення передається для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. На виконання рішення слідчого про застосування заходів безпеки уповноважений орган встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації з огляду на конкретні обставини справи та необхідність усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки й умови їх здійснення повідомляють особу, взяту під захист.

Мотивування постанови слідчого про застосування заходів безпеки має експліцитний (демонстраційний) характер. Тобто на підтвердження своїх висновків слідчий у рішенні, крім мотивів і підстав, наводить та аналізує докази з огляду на їх належність і достатність. Зовнішнє вираження мотивування в такому рішенні є розгорнутим, наочним та має переконати осіб, які з ним знайомляться, у правомірності рішення, надати можливість за необхідності предметно його оскаржити.

Рішення слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, можуть бути оскаржені особами, до яких можуть застосовуватися такі заходи, до суду (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України) та в разі безпідставності підлягають скасуванню.

У ст. ст. 52-1–52-5 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. передбачалися порядок та основні засади забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. У чинному ж КПК України такі положення відсутні. Проте у зв'язку з важливістю чіткого правового регулювання зазначених питань, а також з огляду на те, що відносини, які виникають і розвиваються у зв'язку із застосуванням заходів безпеки, мають кримінальний процесуальний характер, вважаємо за доцільне закріпити в КПК України порядок застосування таких заходів, а також перелік питань, що підлягають вирішенню уповноваженими особами у відповідному процесуальному рішенні.

Література

1. Брусницын Л.В. Обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: российский, зарубежный и международный опыт XX века (процессуальное исследование) / Л.В. Брусницын. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 400 с.
2. Зайцев О.А. Государственная защита участников уголовного процесса / О.А. Зайцев. – М. : Экзамен, 2001. – 512 с.

3. Карякин Е.А. Особенности доказывания в условиях применения мер государственной защиты участников уголовного судопроизводства / Е.А. Карякин, О.Н. Тисен. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 120 с.

4. Новикова М.В. Обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства как гарантия осуществления правосудия в современных условиях : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / М.В. Новикова ; Уральский юрид. ин-т МВД России. – Екатеринбург, 2006. – 21 с.

Анотація

Марочкин О. І. Особливості мотивування рішення слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. – Стаття.

Статтю присвячено розкриттю системоутворюючих елементів мотивування рішення слідчого про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Як такі елементи розглядаються фактичні, правові й етичні підстави та мотиви прийняття рішення. Запропоновано перелік питань, які підлягають вирішенню в цих процесуальних рішеннях, і звернено увагу на необхідність їх закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі України.

Ключові слова: мотивування процесуальних рішень, підстави прийняття рішень, мотиви прийняття рішень, безпека учасників кримінального провадження, забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Аннотация

Марочкин А. И. Особенности мотивации решения следователя об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном производстве. – Статья.

Статья посвящена раскрытию системообразующих элементов мотивации решения следователя об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном производстве. В качестве таких элементов рассматриваются фактические, правовые и этические основания и мотивы принятия решения. Предлагается перечень вопросов, подлежащих разрешению в этих процессуальных решениях, и обращается внимание на необходимость их закрепления в Уголовном процессуальном кодексе Украины.

Ключевые слова: мотивация процессуальных решений, основания принятия решений, мотивы принятия решений, безопасность участников уголовного производства, обеспечение безопасности уголовного производства.

Summary

Marochkin O. I. Features motivation decisions of investigator on ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings. – Article.

The article is devoted to the coverage of the system-forming elements of motivation decisions of investigator on ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings. As these elements are considered factual, legal and ethical grounds and motives for the decision. The proposed list of issues to be resolved in these procedural decisions and draws attention to the need for their consolidation the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: motivation of procedural decisions, grounds of decision, decision motives, safety of participants of criminal proceedings, making the safety of participants of criminal proceedings.